

KINEMATOGRAFIA A EDUKÁCIA. ČESKOSLOVENSKÝ ŠKOLSKÝ FILM 1918 – 1937

ADRIANA KIČKOVÁ

KIČKOVÁ, Adriana. Cinematography and education. The Czechoslovak school film 1918–1937. *Historický časopis*, 2021, 69, 1, pp. 83–97, Bratislava.

After the formation of the Czechoslovak Republic, one of the priorities was the educational process with the aim of reflecting the democratic principles of the new state. From the beginning, the Ministry of Education and Public Information endeavoured to apply innovative elements in the content of educational programmes. The text concentrates on the production and use of short films as an important contribution to education in the republic, including the supervisory body: the Department for School Films. Attention is also devoted to terminological definition of the cultural – educational film.

Key words: Cultural-educational film. Education. Department for School Films. School films. Czechoslovak Republic.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2021.69.1.4>

Raná kinematografia ponúkala nemé filmové snímky. Kočovní spoločnosti premietali krátke filmy. Počiatkom 20. storočia sa začali budovať kiná permanentné. Zvuk nahrádzali hudobníci, gramofón či orchester, ktorí v kine vytvárali zvukovú zložku. Už tu vidieť snahu o spojenie zvuku a obrazu do jedného kompaktného celku. Po príchode zvuku v druhej polovici 20. rokov 20. storočia sa situácia zmenila. Práve v tomto prelomovom období zaznamenávame záujem o nové využitie filmu – nie ako prostriedku rozptýlenia, ale naopak, ako vzdelávacieho nástroja. Presné definovanie potenciálu vzdelávať, resp. ohraničiť pôsobenie filmu ako učebnej pomôcky na pôde škôl bolo predmetom viacerých celospoločenských diskusií, stretnutí odborníkov, a to nielen z ministerstva školstva, ale i mimoškolských inštitúcií. Získať odbornú i laickú verejnosť sa podarilo až v druhej polovici 30. rokov 20. storočia, keď film získal štatút učebnej pomôcky, avšak zo zreteľom, že bude len pre potreby vyučovacieho procesu a špecifického predmetového zacielenia.¹

1 BARTOŤEK, Luboš. *Náš film. Kapitoly z dějin 1896–1945*. Praha: Mladá fronta, 1985, s. 168; KLIMEŠ, Ivan. Člověk a stroj v biografu. Filmové představení v němém éře. In *Iluminace*, 1993, roč. 5, č. 1, s. 45 – 73. ISSN 0862-397X; SZCZEPANIK, Peter. *Nová filmová*

Úvod

Filmové predstavenia pre školy boli súčasťou výchovného-vzdelávacieho procesu už v rakúsko-uhorskej monarchii. Od roku 1912 nadobudli kiná povinnosť, ak chceli získať premietaciu licenciu, usporadúvať poučné predstavenia pre mládež s periodicitou raz mesačne. Dohľad nad nimi bol v kompetencii ministerstva vnútra. Na túto tradíciu nadviazala novovzniknutá Československá republika výnosom ministerstva vnútra č. 38.423/20 z 3. júla 1920 č. 38 423-6.² Nariadenie zavádzalo do licencie ustanovenie pre majiteľov kín, podľa ktorého bol majiteľ kina po dohode so školskou správou povinný usporiadať poučné predstavenie dva razy do mesiaca. Výška vstupného pre deti sa pohybovala v režijných nákladoch.³

Od roku 1922 môžeme sledovať snahu o zvýšenie počtu vzdelávacích filmov pre školskú mládež. V úsilí zvoliť najlepšiu cestu, snažilo sa ministerstvo školstva prostredníctvom zahraničných zastupiteľstiev republiky zisťovať situáciu so školskými filmami v cudzine. Do hlavných stredísk európskej filmovej produkcie vyslalo spravodajcu s cieľom informovať sa o stave školskej kinematografie. Mapoval i filmové rubriky, v časopisoch i dennej tlači, ktoré upozorňovali na vhodné filmy pre školské vzdelávanie.⁴ Už v tomto období sa robili pokusy zaviesť film ako trvalú zložku vyučovacieho procesu. Z uvedeného dôvodu sa

historie. Antologie současného myšlení o dějinách kinematografie a audiovizuální kultury. Praha: Herrmann & synové, 2004. ISBN 8023941070.

- 2 Je potrebné uviesť, že od vzniku republiky sa ministerstvo školstva snažilo kinematografickú kompetenciu prevziať od ministerstva vnútra, ktoré zaujalo odmietavý postoj v tejto otázke. Ministerstvo školstva, pod vedením Gustava Habrmana, sa preto rozhodlo vypracovať vlastný zákon, presúvajúci kompetenciu kinematografickú výhradne do kompetencie ministerstva školstva. Neúspešne. KLIMEŠ, Ivan. Kinozákon 1919. In *Illuminace*, 1998, roč. 10, č. 4, s. 122 – 123. ISSN 0862397X. Otázke kinematografie, t. j. jej úplnému podriadeniu ministerstvu školstva sa venovala aj správa členov kultúrneho výboru Františky Plamínkovej, Stanislava Neumanna a Františka Housera z 7. januára 1920. Národný archív Praha (ďalej NAP), fond (ďalej f.) Ministerstvo školstva (ďalej MŠ) 1918 – 1949, kartón (ďalej k.) 3487.
- 3 Udeľovanie licencií bolo v kompetencii ministerstva vnútra, rovnako ako filmová cenzúra. Od roku 1924 bola vytvorená aj zvláštna cenzúrna komisia filmov pre deti. Personálne zastúpenie v nej malo ministerstvo školstva, ministerstvo vnútra, sociálnej starostlivosti, spravodlivosti, zväz osvetový i pedagógovia. Cenzúra filmov vychádzala z výnosu ministerstva vnútra z 15. júna 1919 č. 22.621-6. ČESÁLKOVÁ, Lucie. *Film před tabulí. Idea školního filmu v prvorepublikovém Československu.* Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010, s. 99. ISBN 9788086729572. Na území Slovenska licencie udeľovalo Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska, neskôr Krajský úrad v Bratislave. Pri udeľovaní licencií boli zvýhodňované inštitúcie na úkor jednotlivcov. Dialo sa tak na základe nariadenia č. 174/1919 z 1. novembra.
- 4 NAP, f. MŠ 1918 – 1949, k. 3487. *Film a diapozitiv v osvětové práci a ve škole* vychádzal od roku 1923 ako príloha časopisu *Česká osvěta*. Prinášal recenzie a zoznamy vhodných filmov, nielen pre potreby výučby, ale i pre osvetovú činnosť.

skúšali rôzne typy prenosných školských prístrojov. Poučné predstavenia, v čase vyučovania takmer okamžite narazili na problém. Na Slovensku potrebovali prenosné zaradenia, takto bolo zakúpených 6 prenosných projektorov, v Čechách boli premietacie prístroje početnejšie zastúpené.

Predstavenia sa mohli konať dva razy do mesiaca v kinách, kde však z vybraného vstupného nebolo možné hradiť réžiu. Požičovné za výchovné filmy bolo vyššie ako za filmy zábavné.⁵ Na Morave, vzhľadom na obmedzenejšie možnosti, sa premietanie mohlo konať len dva razy za polrok. Uvedenú situáciu komplikovala aj skutočnosť, že napr. v Brne sa predstavenia nekonali vždy počas vyučovania, ale aj mimo neho, čo spôsobovalo, že žiaci uprednostnili vlakové spojenie domov na úkor predstavenia.⁶

Na Slovensku narážali pravidelné kinematografické predstavenia pre školskú mládež aj na nedostatok vhodných filmov, v dôsledku čoho neboli poučné predstavenia adekvátne navštevované. Učitelia i žiaci sa sťažovali na kvalitu snímok po obsahovej i technickej stránke. Spôsobovala to najmä skutočnosť, že filmy sa zapožičiavali z Prahy. Doprava na miesto určenia bola drahšia ako požičovné za celý film. Uvedenou skutočnosťou trpel predovšetkým juh a východ Slovenska.⁷ Spolok majiteľov biografov na Slovensku, v snahe zaopatriť pre predstavenia školskej mládeže dobré a vhodné filmy, sa rozhodol v roku 1924 zaobstarávať si filmy sám. K tomuto účelu členovia spolku zozbierali medzi sebou 30 000 Kč, za ktoré chceli nakúpiť filmy. Súčasne požiadali o finančnú podporu celej akcie ministerstvo školstva.⁸ Česko-nemecký spolok majiteľov biografov v polovici apríla 1924 za prítomnosti zástupcu ministerstva školstva navrhol, aby každý majiteľ biografu (starší názov pre kino) zložil určitú finančnú čiastku zodpovedajúcu veľkosti podniku.⁹ Z vytvorenej čiastky sa mali kupovať vybrané kultúrne filmy zo zoznamu zostaveného ministerstvom školstva. Zakúpené snímky sa mali premietiť podľa vopred stanoveného časového programu v jednotlivých kinemato-

5 Národný filmový archív Praha (ďalej NFA), fond (ďalej f.) Zbor pre školský film (ďalej ZPŠF) 1921 – 1942. kartón (ďalej k.) 1.

6 NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3487.

7 Referát MŠaNO v Bratislave zhodnotil situáciu ohľadne školskej kinematografie aj listom z 13. septembra 1930 adresovanom ministerstvu školstva v Prahe. Skonštatovali, že väčšina predstavení sa konala v čase mimo vyučovania, neboli pravidelné, teda nie podľa vopred stanoveného plánu. Realitu sťažoval nedostatok vhodných filmov, ako i nedostatok pracovníkov. NFA, f. ZPŠF 1921 – 1942, k. 1.

8 NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3491.

9 V roku 1921 došlo k založenou spoločnej organizácie majiteľov českých a nemeckých kinematografov, Filmovej kultúry s. r. o. Jej hlavnou úlohou bolo požičiavať poučné filmy. Podporu mali síce u ministerstva školstva, avšak ministerstvo vnútra spochybňovalo kompetenciu ministerstva školstva, či spolku rozhodnúť o tom, ktorý film bude označený pojmom kultúrne výchovný. POKORNÝ, Jiří. *Lidová výchova na přelomu 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 2003, s. 227 – 228. ISBN 8024605082.

grafoch formou záväzných školských predstavení.¹⁰ Takéto predstavenia sa mali konať raz za mesiac až do zlepšenia pomerov. Zníženie počtu predstavení z 24 na 12 ročne požadovalo od ministerstva školstva v Prahe aj Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska. Ministerstvo školstva ochotne podporilo myšlienku zníženia počtu predstavení.¹¹ Navyše, ústredie v Prahe odovzdalo spolku vzdelávací filmový materiál zakúpený zo štátnych prostriedkov. Takto získané snímky mali prispieť k formovaniu vkusu mládeže a zvýšeniu úrovne slovenských kinematografov. Od roku 1930 bola projekcia predstavení trvale upravená. Periodicita bola nastavená na jedno predstavenie mesačne. Výber filmov zabezpečovala školská filmová komisia v Prahe zriadená pri Masarykovom ľudovúchovnom ústave.¹² Filmové stvárnenia vyberali dve komisie, jedna pre školy obecné a meštianske, druhá pre školy stredné. Vyberali filmy súce pre školy, tak aby dopĺňovali látku preberanú v škole.¹³ V oboch komisiách zasadli učitelia, zástupcovia školských úradov a zástupcovia Masarykovho ľudovúchovného ústavu. Dĺžka predstavenia mala trvať maximálne 1,5 hodiny.¹⁴ Filmy určené pre školskú potrebu sa označovali pojmom kultúrno-výchovné.¹⁵ Nové smerovanie podporoval aj výnos ministerstva školstva z 3. februára 1923 č. 134.841. Zdôrazňoval význam kultúrneho a poučného filmu vo vyučovaní, keďže takýto film podporoval zážitkové učenie detí v súlade s učebnými osnovami.¹⁶ V snahe zlepšiť ponuku

10 Kinematograf – dobové pomenovanie súčasného kina.

11 V danej dobe riešilo Ministerstvo s plnou mocou otázku reklamy v kinách. Problém bol špecifický v tom, že podľa zistení daná reklama odporovala predpisom z 1. novembra 1919 č. 174/1919. Reklama bola premietaná len v maďarskom či nemeckom jazyku, bez slovenského textu, často provokatívnym spôsobom. Aby nedochádzalo k zneužívaniu reklamných obrazov vo verejných kinách, museli byť od roku 1923 predložené na schválenie príslušnému okresnému úradu. V Bratislave a Košiciach policajnému riaditeľstvu, ktoré ich schválili len vtedy, ak zodpovedali nariadeniu Ministra s plnou mocou pre správu Slovenska č. 174/1919. NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3491.

12 Masarykov ľudovúchovný ústav bol založený pri príležitosti 70. narodenín prezidenta T. G. Masaryka v roku 1925. Zo siedmich odborov sa jeden venoval kinematografii.

13 NFA, f. ZPŠF 1921 – 1942 k. 1.

14 NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3487. Požičovňu kultúrnych filmov založil Masarykov ľudovúchovný ústav z filmov jednotlivých ministerstiev, ako i vlastných filmových fondov. Uvedená organizácia každoročne vydávala zoznam kultúrnych filmov, podľa odborov, ako pomôcku nielen pre pedagógov. Organizácia spolupracovala so Štátnym diapozitívovým a filmovým ústavom. TRNKA, Tomáš. *Kulturní a školní kinematografie v Československu*. Praha: Masarykův lidovýchovný ústav, 1931, s. 8 – 9.

15 Teda, či boli svojím obsahom primárne určené na vzdelávanie detí, alebo či išlo o poučné predstavenia pre dospelých.

16 Kultúrne filmy pripravovali v danom čase aj iné ministerstvá. Išlo hlavne o ministerstvo národnej obrany, ministerstvo verejného zdravotníctva a telesnej výchovy, ministerstvo poľnohospodárstva a ministerstvo zahraničných vecí. Kultúrny film ako nástroj vzdelávania cestoval za svojimi divákmi. Najmä po Slovensku sa pohybovali mobilné kinematografy. Ponúkali

a vyhovieť pripomienkam pedagógov začalo ministerstvo školstva podporovať výrobu domácich kultúrnych filmov subvenciami. Dovoz cudzích filmov síce obohatil výber, na druhej strane spôsoboval odliv finančných prostriedkov do zahraničia. Podľa názoru ministerstva bolo potrebné chrániť sa voči tejto konkurencii, tak kvalitou, ako i počtom domácej výroby, ale s úradnou podporou domácej produkcie¹⁷ Pedagógovia však kritizovali najmä skutočnosť, že filmy nie sú vytvárané špeciálne pre školské potreby a svojím obsahom ťažko zapadajú do vyučovacích osnov. Najpočetnejšie boli vlastivedné, hlavne z prostredia Vysokých Tatier, telovýchovné, technologické a poľnohospodárske filmy.

Keďže premietanie v kinách predstavovalo dôležitý propagačný nástroj, bolo potrebné aby licencie, najmä na Slovensku, mali v rukách osoby politicky spoľahlivé. Podľa ministerstva vnútra majitelia biografov sa takouto spoľahlivosťou, najmä v prvej polovici 20. rokov 20. storočia, nevyznačovali. Z hľadiska štátnopolitického bolo dôležité, aby sa 28. október stal dňom národného filmu československého. V tento deň si mali občania republiky pozrieť filmy, ktoré pôsobili na návštevníkov výchovne, v duchu československom. Vzhľadom na skutočnosť, že takýchto filmov nebolo dost, mali sa v daný deň premietat' hodnotné filmy domáceho pôvodu s námetmi z československého prostredia. Ministerstvo školstva preto žiadalo ministerstvo vnútra, aby bolo vytvorených niekoľko filmov v duchu štátnej propagandy, ktoré by boli v daný deň povinne premietané.¹⁸ Vyskytli sa však prípady, keď bol slovný doprovod filmu v inom ako slovenskom či českom jazyku. Taktiež sa nedodržiavalo uvádzanie najprv československých a až následne nemeckých a maďarských nápisov. Uvedená skutočnosť bola podľa dobovej správy vysvetľovaná faktom, že majiteľmi biografov boli na území Slovenska Maďari a Nemci. Preto bolo potrebné udeliť nové licencie. Dôvody na zmenu videli aj v hospodárskej oblasti. Biograf mal byť v rukách ľudí národne a štátne uvedomelých, ktorí by dávali prednosť domácej tvorbe pred zahraničnou (nemeckou a maďarskou), čím by sa zaistila zamestnanosť pre

predovšetkým vzdelávacie filmy a zdravotné prednášky sprostredkované Československým Červeným krížom. TRNKA, ref. 14, s. 7 – 8. Rozsiahlu výučbu filmom poskytoval aj Československý Červený kríž, prostredníctvom mobilných premietacích zariadení, predovšetkým v rokoch 1921 až 1929. Ministerstvo zdravotníctva podporovalo aj kúpu zahraničných filmov so zdravotníckou tematikou. POKORNÝ, ref. 9, s. 231 – 232.

17 Premietanie cudzojazyčných filmov oslabovalo záujem o vlastnú krajinu a materinský jazyk. Finančnú podporu ministerstva získal len ten film, ktorý bol československý. Režisér, ako i ostatní spolupracovníci museli byť len československými občanmi. Výnimky, ako napr. prizvanie cudzincov k výrobe filmu, sa mohli povoliť len v rámci platných predpisov, zo závažných dôvodov. Podpora sa neudeľovala filmovým stvárneniam, ktoré svojím prevedením odporovali verejným záujmom alebo neboli v zhode s kultúrnymi a ľudovýchovnými snahami štátnej školskej a osvetovej správy. NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3488.

18 NAP, f. MŠ 1918 – 1949, k. 3487.

československých občanov.¹⁹ Bolo potrebné jasne zadefinovať, čo sa chápe pod pojmom „kultúrno-výchovný film“, nakoľko v tomto smere nepanovala zhoda. S touto požiadavkou sa na ministerstvo školstva písomne obrátilo ministerstvo obchodu 7. februára 1931. Ministerstvo školstva a národnej osvety danú iniciatívu vívalo. Listom z 10. februára 1931 reagovalo na vyššie uvedenú požiadavku vysvetlením, že každý kultúrno-výchovný film má byť trojzložkový: vzdelávací – poučný – výchovný. Uvedené tri zložky boli definované takto: „1. vzdelávacia: je zhotovený pre účely vyučovacie a vedecké. Námet je vybraný s ohľadom na učebné osnovy školské a k potrebám vedeckým. Spracovanie je metodické s pedagogickou obratnosťou a didaktickou účelnosťou. Technická realizácia je nadpriemerná. Dĺžka je primeraná závažnosti témy. 2. Poučný: je zhotovený pre poučenie mimo školy. Námet sa neviaže na učebné osnovy. Spracovanie nie je presne školsky a vedecky metodické. Účelom takéhoto filmu malo byť ponaučenie. Prevedenie však technicky nadpriemerné. Obe kategórie neboli spravidla filmy hrané. 3. Výchovný: pôsobil priaznivo na rozvoj ušľachtilých citov ľudských alebo prospešných snáh. Mohlo ísť o drámu, či veselohru. Tento druh filmu prehlboval city národné, občianskej solidarity, zosilňovať sebavedomie individuálne, či národné.“²⁰ Za kultúrno-výchovný sa nepovažoval film, ktorý bol akýmkoľvek spôsobom predpojatý (spoločensky, národne, občiansky, politicky), rovnako film reklamný či zárobkový. Ministerstvo však v závere listu pripomenulo, že samotná klasifikácia filmov je na ministerstve vnútra, rovnako ako cenzúra, pričom ministerstvo školstva má v cenzúrnom zbore len jeden hlas.²¹ Samotné ministerstvo školstva si uvedomovalo liberálnosť výkladu pojmu, čo dokladovalo aj v liste ministerstvu zahraničia z júna 1931. K presnejšej formulácii však nedošlo.²² Od roku 1933, v spojitosti s reformou školstva, ktorej snahou bolo transformovať vyučovanie z verbálneho na názorné (spojená s menom ministra školstva Ivana Dérera), dochádza k čoraz väčšiemu aplikovaniu technických inovácií.²³

19 NAP, f. MŠ 1918 – 1949, k. 3491. Časopis *Školní kinematografie* publikoval v roku 1921 na titulnej strane článok *Ludovýchovné úlohy kinematografu na Slovensku*, ktorý uvádzal: „Kinová otázka nemohla byť doposiaľ úspešne riešená na Slovensku, pretože licencie boli až do nedávnej doby v rukách nám nepriateľských maďarských – zväčša židovských podnikateľov, ktorí nemali pochopu pre kultúrne poslanie biografu.“ Autor Ludevít Kuhn, tajomník Okresného osvetového zboru, Prešov. *Školní kinematografie*, 1921, roč. 1, č. 23, s. 1.

20 NFA, f. ZPŠF 1921 – 1942, k. 1.

21 NFA, f. ZPŠF 1921 – 1942, k. 1. Neskôr sa transformovalo do výnosu ministerstva školstva č. 21.646 z roku 1931.

22 NFA, f. ZPŠF 1921 – 1942, k. 1.

23 Bližšie: PEKNÍK, Miroslav. *Dr. Ivan Dérer: Politik, právnik a publicista*. Bratislava: Veda, 2011, 680 s. ISBN 9788022411684; KIČKOVÁ, Adriana. Úsilie o reformu vzdelávania Ivana Dérera. In BARTAL, Michal (ed.). *Začleňovanie Slovenska do Československej republiky: (*

Technické zázemie

Na podporu filmovej projekcie v školách sa uskutočňovalo mnoho podporných akcií, od prednášok, cez semináre, až po praktické ukážky. Pedagogické centrum usporiadalo v tomto duchu 20. marca 1935 v Brne kurz školskej kinematografie. Zmyslom kurzu bolo informovať prítomných o školskom filme a súčasne im odovzdať praktické skúsenosti pre prácu s krátkym filmom na pôde škôl. Prítomní učitelia vyzdvihli v diskusii prínos filmu po didaktickej stránke, nielen pre prírodné vedy, zemepis, ale i dejepis a etickú výchovu. Súčasne poukázali na nedostatok prístrojov potrebných na premietanie a nedostatok vhodných filmov. Zamýšľali sa nad otázkou distribúcie filmovej produkcie školám. Záverom sa zhodli, že film ako taký musí svojím obsahom vhodne zapadať do vyučovacej osnovy.²⁴ Spoločnosť pre kinematografiu už v roku 1935 od ministerstva školstva požadovala, aby zvolalo poradu odborníkov, zástupcov ministerstiev a riešilo organizáciu školskej kinematografie, na základe ktorej by sa film stal riadnou učebnou pomôckou.²⁵ Ministerstvo školstva reagovalo „iba“ nariadením o využívaní 16 mm filmu vo vyučovaní. V tomto smere odporúčali nakupovať projektory na premietanie domácej výroby.²⁶ Ministerstvu školstva bola v tejto súvislosti adresovaná žiadosť, ktorá požadovala vytvorenie skúšobnej komisie na skúšku kvality, výkonu a spoľahlivosti prístrojov poskytovaných školám. Výsledok skúšok mal byť uverejnený v tlačovom orgáne ministerstva, vo *Vestníku ministerstva školstva*. Školám, ktoré uprednostnili zahraničný prístroj malo byť umožnené čerpať dotácie na jeho nákup.²⁷ Hlavné požiadavky kladené na školský premietáč boli jednoduchosť, nehlučnosť a prenosnosť. Podmienkam vyhovárali prístroje značky Kodak (súcejší do rozsiahlejších priestorov), Duplex, Popular a Sclar. Pri predaji však rozhodovala cena. Zahraničné boli síce kvalitnejšie, ale finančne náročnejšie. Cena prístroja (podľa značky) sa pohybo-

s dôrazom na formovanie štátnych orgánov). Bratislava: Slovenský národný archív, 2018, s. 96 – 101. ISBN 978-80-971767-6-1.

24 *Věstník pedagogický* 1935, s. 218 – 219.

25 NAP, f.MS 1918 – 1949, k. 3487.

26 Na základe doporučení bolo mnoho pedagógov presvedčených, že je potrebné kupovať len prístroje domácej výroby. Vníмали ako zbytočné podávať žiadosť o schválenie nákupu zahraničného projektora. Obávali sa byrokratických prekážok pri nákupe takéhoto prístroja. Podľa spoločnosti Sufrafilmm premietanie filmov na domácich projektoroch viedlo k ničeniu a poškodzovaniu zapožičaných filmov, ktoré spoločnosť zaobstarávala v zahraničí. Zavádzanie vyššieho požičovného pre školy, ktoré Lytax nemali, však nebolo trvalým riešením (v Československej republike tento druh prístroja malo iba 5 škôl). NAP, f. MŠ 1918 – 1949, k. 3487.

27 NAP, f. MŠ 1918 – 1949, k. 3487. Požičovne poskytovali kópie filmov, pričom ceny sa líšili podľa počtu cievkov a doby, na ktorú sa filmy požičiavali (tri dni, týždeň). Požičovňa Sufrafilmm znižovala požičovné, ak sa film premietal na projektoroch Lytax.

vala od 1 600 do 6 000 korún. Pre školské potreby sa využívali aj výrobky firmy Zeiss-Ikon, Monopol a Kinox.²⁸

Zbor pre školský film

Ministerstvo školstva začalo vážnejšiu pozornosť otázke filmu venovať v druhej polovici 30. rokov 20. storočia. V tomto smere sa uskutočnilo niekoľko intenzívnych ministerských porád. Prvým krokom bola schôdzka konaná 20. marca 1936 na ministerstve školstva za prítomnosti zástupcov ministerstva, pedagógov z praxe a zástupcov ľudovýchovných organizácií. Predmetom diskusie boli tri základné okruhy: 1. určenie úlohy a obsahu filmu, 2. stanovenie jeho ideového programu a nutnosti schvaľovacieho postupu pre filmy pri vyučovaní, 3. rozhovor o technických zariadeniach. Z diskusie vyplynulo odporúčanie, že v záujme zlepšenia vyučovania je potrebné, aby bol do škôl zavedený školský film ako vyučovacia pomôcka.²⁹ Prítomní odporučili MŠaNO zriadiť schvaľovaciu komisiu pre školský film vrátane poradných zborov recenzentov v Prahe, Brne, Bratislave a v Košiciach. Schvaľovacím procesom mal prechádzať aj scenár filmu. Neoddeliteľnou súčasťou malo byť zavedenie štandardizácie premietacích prístrojov.³⁰

Film ako učebná pomôcka bol predmetom porady uskutočnenej na ministerstve školstva aj 20. mája 1936. Okrem požiadavky priznať filmu štatút učebnej pomôcky prerokovávali aj memorandum *Československej spoločnosti pre vedeckú kinematografiu* z apríla 1935.³¹ Základ memoranda predstavoval krátke zhrnutie z medzinárodného kongresu výchovných filmov.³² Z neho vyplynulo,

28 Referát ministerstva školstva v Bratislave rozposlal všetkým školským inšpektorátom na Slovensku 23. decembra 1935 obežník, resp. skrátenú verziu listu od Československej spoločnosti pre vedeckú kinematografiu. Jeho hlavným obsahom bolo, že daná spoločnosť sa chcela postarať, aby každá škola mala premietací prístroj. V podstate možno hovoriť o jemnom lobingu na nákup prístrojov od firmy Jindřich Suchánek, Brno (hlavne pre prístroj „Popular“). Pri nákupe ponúkali zľavu pri nákupe od 2 000 kusov. V takom prípade cena klesla z 1 650 na 1 050 korún. Inšpektoráty mali o danej ponuke upovedomiť riaditeľov škôl, ktorí sa mali ohľadne nákupu obracať priamo na firmu. NFA, f. ZPŠF 1921 – 1942, k. 1.

29 NFA, f. ZPŠF 1921 – 1942, k. 1

30 NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3488.

31 Spoločnosť bola založená v januári 1922, pričom medzi jej hlavné úlohy patrila podpora výroby a distribúcie filmov. V duchu tohto cieľa spolupracovala tak s ministerstvom školstva, ako aj so samotnými učiteľmi. Prvé kurzy zamerané na využitie filmu boli zorganizované v roku 1924. NFA, f. ZPŠF 1921 – 1942, k. 1.

32 Školský film bol predmetom rokovania Medzinárodného kongresu pre výchovný a vyučovací film v dňoch 19. až 25. apríla 1934 v Ríme. Československá spoločnosť pre kinematografiu svojho delegáta nevyslala pre nedostatok financií. Zaslala iba memorandum. Delegáti zastupovali 45 národov. Dohodli sa na potrebe zastúpenia filmu vo všetkých odboroch a predmetoch tak, aby neprekážal uplatneniu osobnosti učiteľa. Film mal žiaka navádzať k aktivite.

že film je dôležitou vyučovacou pomôckou. Mal byť využívaný všade tam, kde to vyhovovalo predmetu, avšak musel byť prispôsobený zvolenému predmetu. Nemal byť prekážkou výkladu, naopak, obsah mal byť koncipovaný vzhľadom na schopnosti žiaka. Námety školských filmov mali byť súčasťou didaktického plánu schváleného všetkými autoritami v súlade s vyučovacím programom. Výsledkom stretnutia bolo rozhodnutie priznať filmu titul učebná pomôcka. Do školskej praxe bol uvedený výnosom ministerstva školstva z 3. novembra 1936 č. 145.865-I o užívaní svetlených obrazov, hlavne školských filmov ako učebných pomôcok v národných a stredných školách, v učiteľských i odborných ústavoch a v živnostenských pokračovacích (učňovských) školách.³³ Na jeho základe sa mohli v školách využívať len tie filmy, ktoré boli schválené ministerstvom školstva. Schválenie nevyžadovali obrazy zvierat, rastlín či umelecko-priemyselných regionálnych pamiatok, ak ich uznalo za vhodné riaditeľstvo školy. Zahraničná produkcia sa mohla využívať na školách len po schválení ministerstvom školstva. Aby sa predišlo natáčaniu obsahovo nevhodných filmov, ich tvorcovia predkladali ministerstvu školstva scenár pred natáčaním. Definitívne bol film schválený pre potreby praxe až po jeho dokončení. Filmové stvárnenia museli byť primerané veku, technicky bezchybné a v súlade s učebnými osnovami. Snímky mali posilňovať a kultivovať vlastenecké cítenie, demokratické princípy a oddanosť štátu. Nemali obsahovať nič, čo by budilo národnostnú, spoločenskú či náboženskú nevráživosť. Reklamné filmy boli v škole zakázané. Z bezpečnostných dôvodov musel byť film z nehorľavého materiálu, t. j. vo

Dôrazne bolo vyzdvihnuté, že vyučovacie filmy sa mali vyrábať podľa didaktických zásad v spolupráci s pedagógmi. Malo byť vyvinuté úsilie, aby každá trieda mala vlastný premietací prístroj vrátane vybavenia filmovou produkciou. Kongres však jednoznačne neodpovedal na otázku o preferovanom type formátu filmu. VANČO, Bohuš. *Film a škola*. Praha: Štátne nakladateľstvo, 1937, s.112 – 115; NFA, f. ZPŠF 1921 – 1942, k. 1.

- 33 *Vestník Ministerstva školstva a národnej osvety 1936*, s. 376. Pre zaujímavosť uvádzam, že nemecké ministerstvo školstva výnosom z 26. júna 1934 zaviedlo film ako učebnú pomôcku prostredníctvom samostatného úradu, ktorý zaobstarával pre školy premietacie prístroje a vhodné filmy. *Věstník pedagogický 1934*, s. 370. Sovietsky zväz delegoval na štátne filmové ústredie SOVKINO starostlivosť o kinematografické predstavenia. Vytváral poučné filmy a rozširoval premietacie prístroje. Pre stredné školy mali byť k filmom vytvorené metodické príručky. Súčasne sa malo doplniť na učiteľských ústavoch poučenie o premietaní. *Věstník pedagogický 1928*, s. 64 – 65. Maďarské ministerstvo školstva od školného roku 1927 – 1928 vydalo nariadenie, podľa ktorého sa mali konať v školách národných, pokračovacích, hospodárskych, priemyselných, obchodných, stredných a učiteľských ústavoch filmové predstavenia s povinnou účasťou žiakov. Podľa typu školy sa malo usporiadať minimálne jedno predstavenie mesačne pre stredné školy. Pre nižšie typy škôl bolo určených päť predstavení ročne. Program filmových predstavení vytvárala pedagogická komisia zriadená pri ministerstve školstva. Poplatky za predstavenie vo výške niekoľkých halierov sa vyberali od žiakov na začiatku školského roka. *Věstník pedagogický 1927*, s. 321.

formáte 16 mm. Na prechodné obdobie sa mohli v praxi používať aj iné formáty, do konca školského roka 1940/1941. Dĺžka filmu sa mala uspošobiť veku a chápatosti žiakov tak, aby súvislé premietanie neunavovalo zrak detí. Premietanie sa malo realizovať na ľahko prenosných strojoch. Výnos súčasne článkom VIII zavádzal zriadenie zvláštneho poradného zboru pre veci školského filmu pri ministerstve školstva. Výnos vyzval školské a dozorné orgány, aby čo najviac podporovali zavádzanie a využívanie svetelných obrazov na školách.³⁴ Prípravné práce na zriadenie poradného zboru pre školský film sa realizovali výnosom ministerstva školstva č. 176.038/36-I/1 z 31. decembra 1936. Na jeho základe ministerstvo školstva vyzvalo inštitúcie ako zemské školské rady Praha a Brno, Referát MŠaNO v Bratislave, Zväz čs. učiteľstva, Čs. obec učiteľskú, Deutscher Lehrerbund, Ústřední spolek čs. profesorov, Spolek profesorov odborných škôl, Spolek slovenských profesorov, Masarykov ľudovýchovní ústav, Nemecký spolek Urania, Československá spoločnosť pre vedeckú kinematografiu, aby navrhli mená osôb, z ktorých by bolo možné menovať členov zboru pre školský film. Pri výbere do zboru sa malo prihliadať na to, aby boli zastúpení úradníci prezídia, ako aj odborov I – V. ministerstva školstva, zástupcovia zemských úradov, tak aby bolo zastúpené aj školstvo s nemeckým vyučovacím jazykom. Zástupcovia pedagógov, profesorov, osvetových a iných organizácií mali byť odborníci, ktorí sa zaoberali školskou kinematografiou, teoreticky alebo prakticky, po stránke technickej, pedagogickej, didactickej, metodologickej atď. Na základe uvedeného boli navrhovanými členmi do zboru, na základe výnosu z ministerstva školstva z 5. apríla 1937 č. 27.210/37-I/1, menovaní odborníci z ministerstva školstva a národnej osvety, odborníci zo zemských rád a referátu školstva v Bratislave, členovia z radov pedagógov a profesorov. Okruh uzatvárali zástupca Masarykovho ľudovýchovní ústavu a Československej spoločnosti pre vedeckú kinematografiu.³⁵

V priebehu apríla 1937 pokračovali na ministerstve školstva prípravné práce na zriadenie Zboru pre školský film, ako aj jeho orgánov: pléna, predsedníctva a odborných pracovných komisií. Na ich základe bol pripravený návrh rokovacieho poriadku, ktorý bol schválený na prvej schôdzi zboru v pondelok 24. mája

34 Výnos z novembra 1936 bol doplnený výnosom ministerstva školstva zo 7. októbra 1937 č. 135.956-I, ktorým sa vydávali pokyny o úprave, podávaní a vybavovaní žiadostí o schválenie svetelných obrazov, hlavne školských filmov ako učebnej pomôcky. Žiadosť o schválenie filmu musela byť opatrená kolkom v hodnote 5 Kč. Obsahovala názov filmu, dĺžku, značku materiálu, na ktorom bol, resp. počet kópií. Filmy v inom ako štátnom jazyku museli doložiť aj preklad titulkov. Ak prešiel schvaľovacím procesom, muselo byť na začiatku filmu, pred samotnou projekciou uvedené, že film schválilo ministerstvo školstva, vrátane uvedenia presného dátumu. Zoznam schválených filmov uverejšoval *Vestník ministerstva školstva a národnej osvety*.

35 NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3488.

1937. Zbor tvorilo 8-členné predsedníctvo a 28 členov menovaných na tri roky.³⁶ Podľa daného dokumentu bolo úlohou zboru zaoberať sa všetkými otázkami, ktoré sa týkali školského filmu a diapozitívov. Z hľadiska pôsobnosti obmedzenej pre potreby ministerstva školstva tam patrilo: na vyzvanie ministerstva podávať posudky a vyjadrenia; rokovať o využití filmu či diapozitívov v školskom procese pre potreby jednotlivých škôl a školských stupňov; navrhovať pedagogické a metodické smernice pre doplňovanie školskej výchovy a vyučovania svetelnými obrazmi; sledovať pokroky a vývoj techniky na premietanie, premietacích strojov a pripravovať ich využitie v škole. Členstvo v zbere bolo čestné, mimopražským členom sa hradilo ubytovanie vrátane prepravy na miesto schôdze. Personálne obsadenie menoval minister školstva. Tvoril ho predseda, podpredsedovia, konateľ a menovaní členovia ako zástupcovia jednotlivých odborov ministerstva školstva a tlačový referent prezídia. Zbor mohol, v prípade potreby, z vlastných radov vytvoriť najmenej 5-členné odborné komisie, napr. technickú, námetovú, aprobačnú atď. Odborné komisie boli zriaďované podľa potreby a mohli si prizvať aj externého odborného poradcu. Správy i návrhy riešení podávali predsedníctvu. Technická komisia sa zameriavala na napĺňanie predpisov o svetelných obrazoch na školách, pripravovala návrhy na ich úpravu (ak to bolo potrebné). Starala sa o riadnu evidenciu požičovní úzkeho filmu a jeho filmotéky, pomáhala organizovať inštruktážne kurzy pre pracovníkov na správnu prácu s úzkym filmom po všetkých stránkach a sledovala pokroky vo vývoji filmovej techniky. Pripravovala tiež návrhy na ich využitie pre ďalší vývoj filmu.³⁷ Námetová komisia skúmala predložené námety na školské filmy po stránke vecnej, pedagogickej a filmovej. Vyslovovala sa o ich využití podľa učebných osnov. Rokovala o nových námetoch pre zdokonalenie školského vyučovania filmovými obrazmi, dávala podnety k ich ďalšiemu spracovaniu a posudzovala scenáre pripravovaných filmov. Mohla posudzovať aj zahraničné filmy neupravené pre školské potreby. Skúmala, či sú využiteľné v školách.³⁸ Aprobačná komisia skúmala doma vyrobené alebo z cudziny dovezené filmy, posudzovala ich vecne, pedagogicky, štátno-výchovne i technicky. Navrhovala schválenie alebo zamietnutie daného filmu ako učebnej pomôcky v školách.

36 Porada Zboru pre školský film, konaná 24. septembra 1937 v pracovni dr. J. Kepřta, sa zaoberala vymedzením presných administratívnych pokynov pre aprobáciu školských filmov a schvaľovaním doplnkového textu. Podľa rozhodnutia mali byť niektoré filmy redukované na úzke, použiteľnejšie pre školy. NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3488. NFA, f. ZPSF 1921 – 1942, k. 1.

37 Technická komisia nefungovala podľa predstáv ministerstva, keďže do 7. marca 1938 sa nezišla ani raz. K činnosti boli preto prizvaní ďalší odborníci, ktorí vypracovať návrh základných technických podmienok pre dobrý školský projektor pre úzky film. NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3488. NFA, f. ZPSF 1921 – 1942, k. 1.

38 NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3489.

Odporúčala kategóriu i stupeň škôl, pre ktoré bol daný film vhodný.³⁹ Členovia jednotlivých komisií a ich predsedovia boli menovaní na schôdzi predsedníctva 24. septembra 1937.⁴⁰ Od svojho založenia zvolal zbor 8 schôdzi, pozrel 51 filmov, pričom pre školské účely bolo schválených 45. Z nich bolo 12 domácej výroby, 8 amerických, 6 rakúskych a 25 nemeckých. Schválené filmy boli väčšinou zemepisné, prírodopisné či technologické.⁴¹ Posledné menovanie do zboru sa konalo na konci existencie Československej republiky 14. marca 1939, keď došlo k politickým a spoločenským zmenám.⁴²

Schválené filmy

Schvaľovanie filmových stvárnení malo zaužívaný postup. Najskôr sa celý film premietol zboru a jeho členom bez akýchkoľvek poznámok. Následne bolo doplnené sprievodné slovo, až potom bola otvorená spoločná diskusia o vhodnosti alebo nevhodnosti snímky.⁴³ Zbor pre školský film pri ministerstve školstva

39 NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3488. Ministerstvo školstva a národnej osvety považovalo za potrebné, aby sa aj rodičia školských detí zoznámili s modernými vyučovacími pomôckami, osobitne so školským filmom. Za žiaduce považovali najmä premietanie filmov v školských miestnostiach schválených ministerstvom školstva. Uvedené projekcie mali priniesť väčšiu podporu verejnosti pre rozvoj kinematografie, keďže osvetové pôsobenie sa malo dotknúť nielen malých žiakov, ale aj ich rodičov. NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3490.

40 Menovite, predsedom technickej komisie sa stal Ing. Karel Lorsch, vrchný školský radca a súčasne konateľ zboru, stálym referentom dr. Alois Wangler, profesor zemskej školskej rady. Celkový počet členov komisie bol sedem. Námetovú komisiu viedol predseda Josef Šimek, vrchný odborový radca, stálym referentom bol menovaný František Pátek. Celkový počet členov bol šesť. Aprobačná komisia bola zverená taktovke dr. Josefa Kepřta, ministerského radcu. Pomáhal mu stály referent dr. Josef Plíva, odborný učiteľ v Praha-Žižkov. Celkový počet členov bol osem. NFA, f. ZPSF 1921 – 1942, k. 1. Senátorka Františka Plamínková (1875 – 1942) odporučila prijať do zboru aj ženy, keďže podľa jej názoru nemali v zbere riadne zastúpenie. Františka Plamínková, významná česká politička, popredná predstaviteľka ženského hnutia, bojovníčka proti fašizmu. Reprezentovala Českú stranu národne sociálnu. Po atentáte na ríšskeho protektora bola zatknutá, väznená a 30. júna 1942 popravená. NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3488. NFA, f. ZPSF 1921 – 1942, k. 1.

41 Pre zaujímavosť uvádzam, že koncom roku 1938 bol počet filmových projektorov na školách takýto: Čechy 130, Morava a Sliezsko 101, Slovensko 47, Podkarpatská Rus 3. Celkovo, vrátane škôl národných s 18 prístrojmi, bolo v celej republike 299 projektorov. Na stredných a odborných školách sa počet prístrojov nezisťoval. NFA, f. ZPSF 1921 – 1942, k. 1; *Slovenský hlas*, 16. 3. 1938, s. 8.

42 NFA, f. ZPSF 1921 – 1942, k. 1.

43 Poľské ministerstvo školstva zriadilo osobitý referát o filme. Od marca 1935 pribudla aj komisia pre hodnotenie filmov. Tvorili ju traja muži a dve ženy z ministerstva i odborníci mimo neho. Snažili sa o zavedenie filmu ako vyučovacej pomôcky. V snahe podporiť uvedený krok ministerstvo z vlastných prostriedkov zakúpilo 50 projekčných prístrojov, ktoré poskytli vybraným školám – gymnáziám. Nariadením zo 7. októbra 1937 sa v Poľsku stal 16 mm film vyučovacou pomôckou na stredných školách. Každý film určený pre školy musel byť schvá-

skúmal a posudzoval obsah i stvárnenie vzhľadom na potreby školskej výučby a vyučovania. Posudok vypracovaný zborom musel jasne uvádzať návrh na schválenie alebo zamietnutie snímky.⁴⁴ Od založenia zboru do roku 1938 získalo schvaľovaciú doložku ministerstva vo forme učebnej pomôcky, viacero filmov v rozličných kategóriách, napríklad telovýchovné: *Záchrana tonoucích, Dravé vody*; prírodopisné: *Proud lávy z Etny, Zlato, Masožravé rastliny*; technologické: *Jak se vyrábí automobil, Výroba dřevěného uhlí, Výroba porcelánového nádobí, Broušení nástrojů, Dobývání železné rudy, Výroba železa I. a II. Die Biererzeugung, Válcovna, Ocelárna, Guma, Lom světla čočkami*; výchovné: *Poslední léto T. G. Masaryka, Poslední cesta T. G. Masaryka Prahou, Stolečku prostři se*; zemepisné: *Cesta do země divů a oblaků, Von Salzburg zum Königsee, Paříž, Neapol pýcha Itálie, Hlavní město světa, Horské místo Zell am See, Výstup na horu Piz Bernina v zimě, Grossglocknerská silnice, Zimní kouzlo v Rakousku, V alpské zahradě boží, Wien*; prírodovedné: *Tiere der Heimat, Pflanzen der Heimat, Bourec morušový, Mluva včel, Dobývání mořských hlubin, Žně a sklizeň obilí, Vývoj váčky, Člověk*; občiansko-výchovné: *T. G. Masaryk, Okno do světa, President dr. E. Beneš, Naša armáda*;⁴⁵ vlastivedné: *Naše vzdušné cesty, Die Elbe und ihre wirtschaftliche Bedeutung* a i.⁴⁶ Od roku 1938 prenikajú na pôdu škôl aj snímky s vojenskou tematikou, ktoré propagovali brannú moc, napríklad: *Naši vojáci, Letecký útok na Prahu* a i. Uvedené filmy odrážali geopolitické napätie.⁴⁷ Najviac filmov bolo s prírodovednou tematikou, najmenej dejepisných. Uvedené filmy svoj didaktický potenciál nadobúdali až v spojení s pedagógom. Vytvorených filmov, ktoré vznikli priamo pre potreby výučby, nebolo veľa. Zo zahraničnej, najmä americkej produkcie si z požičovni školy ako doplnok výučby najviac požičiavali filmy s Ch. Chaplinom, veselohry *Laurel a Hardy* a kreslené grotesky.⁴⁸

lený ministerstvom školstva. Mohol byť premietaný žiakom až potom, keď bol uverejnený v zozname publikovanom v *Dzienniku Urzedowem. Věstník pedagogický 1936*, s. 120; *Věstník pedagogický 1938*, s. 66.

44 NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3489.

45 NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3490. Film *Naša armáda* sa snažil vzbudiť záujem a pozitívny postoj k československej armáde. Zbor pre film daný snímok odporučil pre školy s vyučovacím jazykom československým. NFA, fond ZPSF 1921 – 1042, k. 1.

46 Uvedené filmy, resp. ich menovitý zoznam bol následne uverejnený vo *Vestníku ministerstva školstva*. NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3489.

47 Film *Okno do sveta* č. 5 zobrazoval návštevu prezidenta E. Beneša s manželkou na hrobe T. G. Masaryka v Lánoch, spomienkovú oslavu T. G. Masaryka v kasárňach, snímku ministerského predsedu M. Hodžu a vybrané snímky zo sveta. *Letecký útok na Prahu* znázorňoval posledné veľké cvičenie protiletectkej ochrany obyvateľstva v Prahe. NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3490.

48 Požičovne v roku 1938 ponúkali pestrú paletu vzdelávacích filmov. V ponuke ich bolo 126, napr. *Zo života mikroorganizmov, Atmosférický tlak, Sopky, Automobil, Jak vzniká kniha, Těžba a spravování mědi, Japonsko, Turecko, Sibir, Rusko, Peru, Filipíny, Washington, Spá-*

Záver

Všeobecne môžeme považovať film za prostriedok na potešenie a zábavu. Filmy s problematikou rozširujúce vzdelanie sa dostali do popredia po roku 1918. Ich zavedenie sa od začiatku stretlo s problémami spôsobenými s rozdielnym kultúrnym zázemím Slovenska a Čiech, s ktorým obe časti do republiky vstúpili. Rozdielnosť kultúrneho prostredia sa nepodarilo odstrániť počas celého jej trvania. Voči vzdelávaciemu potenciálu filmu panovala v 20. rokoch 20. storočia istá nedôvera, najmä obavy z možných mravných dopadov na dieťa. Postupný obrat nastal od 30. rokov 20. storočia. Vtedajší minister školstva Ivan Dérer sa snažil o školskú reformu, ktorá ale narazila na odpor časti verejnosti. Napriek tomu však niektoré reformné postupy našli v praxi uplatnenie. Bolo to v podobe inovatívnych vyučovacích prostriedkov, ktorým bol aj kultúrno-výchovný film. Problém predstavovalo terminologické vymedzenie, teda obsah tohto pojmu. Ďalšiu prekážku predstavovali kompetencie. Ministerstvo vnútra sa dozoru nad filmom nechcelo vzdať, a naopak, ministerstvo školstva chcelo prevziať kompetencie do správy svojho rezortu. Nastala bezvýhodisková situácia, ktorá vyústila do definovania novej kategórie – školského filmu. Mal sa premietiť na pôde škôl, teda nie v kinách, ktoré navštevovala široká verejnosť a boli v kompetencii ministerstva vnútra. Ani školský film nebol bezproblémový. V praxi nebola stanovená jednotná technická klasifikácia školských prístrojov, nezohľadňovali sa veľkosti miestností potrebných na premietanie, chýbali vhodné filmy i metodiky o spôsobe využitia filmov v praxi.

Napriek tomu film získava stále väčší vzdelávaci potenciál a využíva sa ako názorná učebná pomôcka vo výchovno-vzdelávacom procese. Umožnil sprostredkovať širšie poznatky z viacerých vyučovacích predmetov, didakticky náročných na spracovanie. Jeho benefity v školskej praxi si uvedomovalo spočiatku iba pár nadšencov, ktorí o filme ako vyučovacej pomôčke diskutovali už pred rokom 1937, keď film získal oficiálny štatút učebnej pomôcky. Dobové authority podcenili komunikačnú schopnosť filmu. Práca s filmom nebola súčasťou prípravy na učiteľských ústavoch. V praxi si pedagógovia museli poradiť individuálne, napriek tomu, že pohyblivé obrázky napomáhali vzdelávaniu a výchove budúcich generácií. Do istej miery mohli nahradiť chýbajúce názorné školské pomôcky. Štátoprávne zmeny sa odrazili aj v školskom filme. Po zániku republiky školský film nadobúda iný ideologický obsah, než tomu bolo v predchádzajúcich rokoch.

* Štúdia je parciálnym výstupom projektu VEGA 1/0426/17 *Ikonizácia utrpenia a jeho zmyslu v slovesnom, umeleckom a kultúrnom obraze I (Intersemiotická, interdisciplinár-*

nek a koupání, Savci, Lov perel, Život v zoologické zahradě a iné. NAP, f. MS 1918 – 1949, k. 3489.

na a medzikultúrna rekognoskácia) riešeného na Ústave literárnej a umeleckej komunikácie FF UKF v Nitre a VEGA 1/0093/18 *Od demokracie k autoritárstvu. Zmeny slovenskej spoločnosti počas autonómie (1938 – 1939) na príklade Ponitria* riešeného na Katedre histórie FF UKF v Nitre.

KINEMATOGRAFIE UND EDUKATION DER TSCHECHOSLOWAKISCHE SCHULFILM 1918–1937

ADRIANA KIČKOVÁ

Zu den Prioritäten der Tschechoslowakischen Republik seit Anfang ihrer Existenz gehörte der Bildungsprozess. In allen Bildungsinstitutionen bemühte sich das Ministerium für Schule und Volksaufklärung innovative Unterrichtshilfsmittel anzuwenden. Eines davon war der kultur-erzieherische Film, der als Unterrichtsbehelf nach dem Jahre 1918 Aufmerksamkeit erregt. Seine Implementierung traf sich von Anfang an mit Problemen. Das Problem stellte terminologische Definition des kultur-erzieherischen Filmes vor. Der Inhalt dieses Begriffs. Ein weiteres Hindernis stellten die Kompetenzen vor. Das Innenministerium sowie Schulministerium bemühten sich, damit der Film ausschließlich in deren Wirkung steht. Eine aussichtslose Situation mündete in die Definition einer neuen Kategorie – des Schulfilms, der sich nur auf dem Schulgelände projizieren sollte. Seine Implementierung in die Praxis beaufsichtigte das Beratungsgremium des Schulministeriums – das Corps für Schulfilm. In Bezug auf die Wirksamkeit tagte das Corps über die Anwendung des Films im Schulprozess für einzelne Schulkategorien und Schulstufen, es empfahl passende Filme u.a. Auch der Schulfilm hatte seine Probleme. Von der technischen Spezifikation der Projektor, durch den Mangel von passenden Filmen, bis zu fehlenden Methodiken zu dessen Anwendung in der Praxis. Nicht alle Schulen konnten sich einen Projektor leisten, darüber hinaus war die Arbeit mit dem Film kein Bestandteil der Vorbereitung an den Lehrerbildungsanstalten. Nach dem Verfall der Republik bekommt der Schulfilm einen ideologischen Inhalt, anderen als es in den vorherigen Jahren war.

PhDr. Adriana Kičková, Ph.D
Katedra histórie FF UKF v Nitre
Hodžova 1, 949 01 Nitra
e-mail: akickova@ukf.sk